

## BAHTİYAR VAHABZADE’NİN ESERLERİNDE KARABAĞ

Erdal KARAMAN\*

### Özet

*Karabağ, Azerbaycan’ın en güzel yerlerindedir. Stratejik öneme de haiz olan bölgeyi zamanın güçlü devletleri kendi topraklarına katmak için her dönemde mücadele vermiştir. Sovyetler Birliği’nin dağılmaya başladığı bir dönemde de bu güzide mekânı ele geçirmek için Ermeniler harekete geçer. Rusların da yardımıyla Karabağ Ermeniler tarafından işgal edilir. İşgalle birlikte binlerce Karabağ Türkü mülteci durumuna düşer. Bu süreçle birlikte Azerbaycan’da birçok aydın Karabağ ile ilgili duygu ve düşüncelerini dile getirir. Bu aydınlardan birisi de Bahtiyar Vahabzade’dir. Vahabzade, gerek şiirlerinde gerekse makalelerinde Karabağ meselesini ele alır. Bu çalışmada, şairin Karabağ ile ilgili fikirleri, duygu ve düşünceleri ele alındı.*

**Anahtar kelimeler:** Azerbaycan, Karabağ, Bahtiyar Vahabzade, Azerbaycan-Ermenistan çatışması, Azerbaycan milliyetçiliği.

### Karabakh in Bahtiyar Vahabzade’s Works

#### Abstract

*Karabakh is of the most beautiful places in Azarbaijan. In every period, many empires had struggled to take this strategic region. When the Soviet Union had started to break up, Armenians tried to capture this unique region. With the help of Russia, this region was invaved by Armenians. After this event, many Karabakh Turk became as refugees. As a result, many intellectuals, one of the prominent names is Bahtiyar Vahabzade. In both his articles and poems, he touches upon the events in Karabakh. In this article, his ideas, feelings and thoughts about Karabakh has been analysed.*

**Key words:** Azerbaijan, Karabakh, Bahtiyar Vahabzade, Azerbaijani-Armenian conflicts, Azerbaijani patriotism.



\* Dr., Qafqaz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bakü.

## Giriş:

Kür ve Aras ırmakları arasında yer alan Karabağ, Azerbaycan'ın en güzel yerlerindedir. Bu güzel belde, sözü edilen yönüyle, Dicle ve Fırat ırmakları arasında yer alan eski Babil'le benzerlik arz etmektedir.<sup>1</sup>

Havasının güzel olması, tabii güzelliklerinin diğer bölgelere göre farklılık arz etmesi, bu vilayetin, birçok Türk sultanı tarafından kışlak olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Bundan dolayı da Karabağ, İlhanlılar, Timurlular, Karakoyunlular zamanında olduğu gibi Akkoyunlular döneminde de yerli meliklerin hüküm sürdüğü bir belde olarak tarihteki yerini alır.<sup>2</sup>

Tabii güzelliğinin yanında stratejik öneme de haiz olan Karabağ, tarihte, bölgedeki güçlü devletlerin sürekli üzerinde mücadele ettikleri bir mekân hâline gelir. Kafkasların coğrafi konumu, Rusya ve İran için çok önemlidir. Her iki devlet bölgeyi ele geçirmek için askerî, siyasi ve diplomatik yolları kendi çıkarları doğrultusunda kullanırlar. Bu hesaplaşmada Ruslar, İran'a göre askerî açıdan daha güçlü olduklarından bölgede etkili olmaya başlarlar.<sup>3</sup>

Büyük bir imparatorluk hayaliyle sınırlarını genişletme çabasında olan Rusya, bir taraftan bu amacı gerçekleştirmek suretiyle sıcak denizlere açılmaya çalışırken,<sup>4</sup> diğer taraftan da bölgede kargaşa çıkarmak suretiyle Kafkaslardaki nüfuzunu artırmak için gayret gösterir. Bu hedefe ulaşmak için en önemli araç Ermenilerdir. Azerbaycan Türklerine karşı Ermeniler, Ruslar tarafından her zaman desteklenir.<sup>5</sup>

Bundan cesaret alan Ermeniler, Kafkaslarda harekete geçer. 1905 yılında, Bakü'deki soykırımı, Azerbaycan'ın diğer vilayetlerine, Nahçıvan'a, İrevan'a, Zengezur'a, Gence'ye ve Karabağ'a da yayarak bölgede yaşayan binlerce insanı öldürürler. Her ne kadar 1905-1907 yıllarında Ermeniler, güçlü olmasalar da<sup>6</sup> Rusların gelişmeler karşısında yavaş hareket etmeleri ve isyancılara yardımcı olmaları Ermenilerin işini kolaylaştırır. Karabağ'da olan olaylar her geçen gün Rus yetkililerine bildirilmesine rağmen Ruslar, olayların önlenmesi yönünde herhangi bir teşebbüste bulunmazlar.<sup>7</sup>

1918'lerde Ermeniler, Azerbaycan halkına olan düşmanlıklarını daha da artırır. Dağlık Karabağ'da yüz elli köyü yerle bir ederler.<sup>8</sup> Tarihî şehir Şuşa, Ermeniler tarafından kuşatılır; fakat halk şehri kahramanca savunduğundan işgalciler bu şehre giremez.<sup>9</sup>

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Ermenistan'ın başında bulunan Arutinov, Moskova'ya başvurarak Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a verilmesi gerektiğini

<sup>1</sup> Aliyev, Azer (2001), *Azerbaycan-Ermeni Savaşı*, İstanbul, s. 15.

<sup>2</sup> Togan, Zeki Velidi (1981), *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, s. 369.

<sup>3</sup> Umudoğlu, Vidadi (2000), "Kuzey Azerbaycan'ın Çar Rusyası Tarafından İşgali ve Sömürgeciliğe Karşı Mücadele (1801-1828)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 125, Nisan 2000, s. 185-186.

<sup>4</sup> Rüstemhanlı, Sabir (1998), *Ömür Kitabı*, Bakı, s. 251.

<sup>5</sup> S., İ. Glinka (1995), *Ermenilerin Azerbaycan'a Göçürülmesi*, Bakı, s. 8.

<sup>6</sup> Şükürov, Mesud (1999), *Dağlık Karabağ Münakişesinin Tarihi, Siyasi ve İdeoloji Aspektleri*, Bakı, s. 70.

<sup>7</sup> Nevvab, Mir Muhsin (1993), *1905-1906-çı İlerde Ermeni-Müselmen Davası*, Bakı, s. 106.

<sup>8</sup> Şükürov, Mesud, age, s. 72.

<sup>9</sup> Arzumalı, Vagif-V. Habiboğlu-K. Mutarov (1995), *1918-41'inci Kırınlar*, Bakı, s. 51.

bildirir. Moskova, sözü edilen mektubu, görüşlerini almak üzere Azerbaycan'ın lideri Bağırov'a gönderir. Bağırov, Rus yetkililere Şuşa'da ve diğer şehirlerdeki Azerbaycan Türklerinin nüfuslarını bildirerek bölgenin Azerbaycan'a ait olduğunu söyler.<sup>10</sup>

1960'lı yıllara gelindiğinde Ermeni basınında Azerbaycan Türklerine karşı halkı düşmanlığa sevk edecek yazılar çıkar, kitaplardaki konuların teması da bu doğrultuda değişmeye başlar; basında ve yayında halkı kışkırtacak nitelikte yazılar her geçen gün artarak devam eder, bu tür propagandalar halkın Türklere karşı kinini artırır.<sup>11</sup>

1966 yılında Erivan Hükûmeti, Moskova'ya, Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması için tekrar başvurur. Yine Ermenilerin istediği gibi bir sonuç çıkmaz.<sup>12</sup>

1960'lı yılların sonlarında 70'li yılların başında Ermeniler, Büyük Ermenistan hayaline kapılmıştır. Bu mefkûreyi hayata geçirmek için her türlü mücadeleye başvururlar. 1967 yılında Hankendi'nde, Ermeniler, Azerbaycan Türklerine karşı terör eylemleri düzenler, daha sonra da Ermenistan'a kaçarlar. Orada Ermeniler tarafından korunurlar.<sup>13</sup>

1985 yılı başında Gorbaçov'un Sovyetler Birliği'nin başına geçmesiyle birlikte Ermeniler, Büyük Ermenistan hayalini gerçekleştirmek için yeniden harekete geçerler. Ermenistan'dan Karabağ'a gelen heyetler, buradaki Ermenilerin örgütlenmesi için telkinde bulunur, halkı ayaklanmaya teşvik ederler.<sup>14</sup>

1992 yılında Karabağ'da şehirler, kasabalar, köyler ateşe verilir, binlerce insan can verir, yüz binlerce Azerbaycan Türkü mecburi göçe zorlanır. Karabağ işgal edilir. Binlerce insan Azerbaycan Türkçesinde söylenen şekliyle *didergin* (yurdundan yuvasından uzak düşmüş) düşer.<sup>15</sup>

Karabağ'ın işgaliyle birlikte Azerbaycan, topraklarının dörtte birini kaybeder, bu süreçle birlikte toplumda sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunlar da ortaya çıkmaya başlar. Binlerce Azerbaycan Türkü, Karabağ'ın işgaliyle birlikte yurtsuz yuvasız kalır. Yüzlerce trajik hadisenin yaşandığı dönemde Azerbaycan'da mültecilerle ilgili yeni kavramlar ortaya çıkar. Ülkelerini terk etmek zorunda kalan Karabağlılar için "kaçkın" ifadesi kullanılırken binlerce Karabağlının barındığı çadırlardan oluşan yerleşim yerlerine de "çadır kent" ismi verilir. Bu mekânlarda mülteciler zor şartlarda yaşam mücadelesi verirler.

Azerbaycan'ın en güzide köşesinin düşman eline geçmesi, mültecilerin yaşadığı dram Azerbaycan edebiyatında yankı bulur. Birçok şair ve yazar Karabağ'ın tarihî ve tabii güzelliklerini, orada geçirilen güzel günleri; mültecilerin çektiği sıkıntılarını eserlerine taşır. Sözü edilen eserlerde vatandan ayrı düşmenin acısı vardır.

Karabağ'ın işgal edilmesini yüreğinde hisseden aydınlardan birisi de Bahtiyar

<sup>10</sup> Ahundlu, Yavuz (1999), "Karabağ Meselesinin Tarihi Kökleri Hakkında Bazı Kayıtlar", *XII. Türk Tarih Kongresinde Sunulan Bildiriler*, C. 2, Ankara, s. 338.

<sup>11</sup> Veliyev, İsmail (1996), *Kaçınlar*, Bakı, s. 66.

<sup>12</sup> Taşkıran, Cemalettin (1995), *Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi*, Ankara, s. 144.

<sup>13</sup> Kerimov, Cahid (1991), *Kanatsızlar*, Bakı, s. 31.

<sup>14</sup> Abdullayev, Esger (1995), *Ermenistan'ın Azerbaycan'a Tecavüzkârlık Siyaseti Tarihinden*, Bakı, s. 84.

<sup>15</sup> Abdullayev, Asger, age, s. 250.

Vahabzade'dir. O, halkı bilinçlendirmek, duygularını halkla paylaşmak için şiirlerinde ve köşe yazılarında sürekli Karabağ meselesini ele alır. Onun eserlerinin bazılarında Ermenilerin asılsız iddialarına cevap vardır, bazılarında Karabağ'ın tarihî ve tabii güzellikleri ele alınır, bazılarında da savaş sürecinde yapılan hatalar irdelenir, öz eleştiri yapılır. Şairin Karabağ'la ilgili düşüncelerini şiirlerinde, röportajlarında ve makalelerinde olmak üzere üç ana başlık altında incelemek mümkündür.

## 1. Şiirlerinde Karabağ

### a- Topraktan Pay Olmaz

Ermeniler, Karabağ'ı işgal hazırlıklarına Sovyetler Birliği döneminde başlar. Sözü edilen dönemde Karabağ'ı ele geçirmek için gizli gizli hazırlıklar yaparlar. Çoğu zaman da Karabağ'ın kendilerine bağlanmasını açıktan dillendirmeye başlarlar. 1966 yılına gelindiğinde Ermeniler, bu vilayetin kendilerine verilmesi gerektiğini açıkça söylemeye başlarlar. Sözü edilen yıllarda Ermenilerin toprak talebine Vahabzade "Topraktan Pay Olmaz" şiiriyle cevap verir:

*Hardan senin oldu bizim Karabağ?  
Adı sahibini demir mi aşkar?  
Hoşlukla vermezler toprağı ancak  
Kanla mühürleyip zorla alırlar.*

*İsa Bulağı'nın zümzumesini,  
Cabbar'ın, Seyid'in, Han'ın sesini,  
Dalgalı Karabağ şikestesini,  
Babek türbesini nice pay verim?<sup>16</sup>*

### b- Didergin "yurdundan yuvasından uzak düşen"

Vahabzade, birçok şiirinde mültecilerin duygularına tercüman olur. Şair, sadece şiirlerinde Karabağlıları ele almakla kalmaz, aynı zamanda onların karşılaştıkları sorunları da çözmek için gayret gösterir. Kendisi birçok Karabağlının sorunlarının halledilmesi için resmî makamlara başvurur. Azerbaycan'da söylenen şekliyle Karabağlıları onu "Aksakal" olarak görmektedir. Onun, mültecilerin dertlerini ve sorunlarını çok yakından takip ettiği "Didergin" başlıklı şiirinde de ortaya çıkmaktadır:

*Başına haranın külünü töksün  
Sinesi azabdan dağ-dağ didergin.  
Teze veteninde garip, çekingen,  
Köhne veteninden kaçak didergin.*

*Başımın üstünde öz tavanı yok,  
Yavanlık bir yana, heç yavanı yok.  
Bu güne, sabaha bir gümanı yok,*

<sup>16</sup> Yavuz Ahundlu (1998), *İstiklal Şairleri*, Bakı, s. 28.

*Ay özü özünden uzak didergin.*

*Eski, hardan esdi bu semum yeli?  
El başı kesmedi, kesdi baş eli.  
İsti yuvasından perik düşeli  
Gah orda, gah burda konak didergin.<sup>17</sup>*

### **c- Yurd Yad Elinde**

Sovyetler Birliği'nin yıkılma sinyalleri verdiği bir dönemde Ermeniler tekrar harekete geçerler. Karabağ'da mitinglerle başlayan süreç savaşla neticelenir. Bu dönemde Azerbaycan savaşa hazırlıksız yakalanmıştır. Cepheden şehit haberleri peşi sıra gelir. Azerbaycan'ın şehit verdiği dönemde halkın da daha daha hassas olması gerektiğini şair "Yurt Yad Elinde" başlıklı şiirinde şu satırlarla dile getirir:

*Her gün neçe şehid defn edirik biz,  
Ağacı torpağa basdıran kimi.  
Üzlerde gezebden ne gölge, ne iz,  
Defn merasimi ötür an kimi.*

*Mezarın başında kanadlı sözler,  
Kanadlı cümleler baş alıb gedir.  
İntikam hissimiz varsa bir geder,  
O da bu sözlerle boşalıb gedir:*

*Verib Karabağı Bakı'ya kaçdık,  
Bakıda "Karabağ" kafesi açdık.  
Verib Karabağı, okuturuz biz  
Toylarda "Karabağ şikestesini".  
Heç deme, bizim de kişiliyimiz  
Toylarda cırmakmış minlik destini.  
Çaldı, Karabağı çaldı düşmenim,  
Bes o şikesteni okuyan kimdir?  
Düşmen elindeyken Karabağ,  
menim<sup>18</sup>*

### **d- Unutkanlık**

Ermeniler, farklı yıllarda Azerbaycan topraklarına saldırırlar. 1905 ve 1918 yılında Azerbaycan'da birçok yerleşim yerini dağıtırlar, birçok Azerbaycan Türkünü de öldürürler. 1918 yılında Azerbaycan Ermenilere karşı Türkiye'den yardım talebinde

<sup>17</sup> Vahabzade, Bahtiyar (2005), *Seçilmiş Eserleri*, Çaşıoğlu Yayınları, Bakı, s. 361.

<sup>18</sup> Vahabzade, Bahtiyar, *Seçilmiş Eserleri*, s. 167.

bulunur. Türk ordusu Azerbaycan'ın yardımına Nuri Paşa komutasında bir ordu gönderir. Sözü edilen dönemde Bakü, Karabağ ve birçok şehir Ermeni işgalcilerin elinden kurtulur. Ermeniler bununla kalmaz 1945 yılında Ermenistan'daki Türkleri sürgün eder, 1966 yılında tekrar harekete geçerler Azerbaycan'dan toprak talebinde bulunurlar. 1987 yılında da Karabağ'ı işgal sürecini başlatırlar ve amaçlarına da ulaşırlar. Vahabzade, Ermenilerin yaptıklarını göz önünde bulundurarak tarihten ders çıkarılması gerektiğini bir şiirinde şu satırlarla dile getirir:

*Sulanmış hemişe koşunun bağı  
Bizim arkımızdan, şefkatimizden.  
Efsus! Bacarmışık bağışlamağı,  
Aman dileyende düşmen de bizden.  
Kuyruğu ezilir, yumşalırık biz,  
Deyirik, bir daha o, çalan deyil.  
Amma unuduruk, unuduruk biz,  
Küdüret hastası sağalan deyil.*

*Utanmaz, usanmır bed emelinden,  
Beleddir unutkan hasletimize.  
Bilir, dedemizin onun elinden  
Çekdiği zilletler ders olmaz bize.*

*Bu yaman hasleti, gelin, terk edek,  
Tarihi dersleri daha derk edek,  
Terk edek, unudak soyukkanlığı,  
Unudak keçmişe unutkanlığı<sup>19</sup>*

### **e- Biz Neleri Yitirdik**

Karabağ'ın işgaliyle birlikte Azerbaycan'ın en güzide köşesi düşmanların eline geçer. Bu süreçle birlikte yıllardır Türk yurdu olarak tarihteki yerini alan Karabağ'ın tarihî dokusu, Ermeniler tarafından tahrip edilir. Azerbaycan kültür ve sanatında önemli yeri olan Karabağ'ın maddi manevi değerleri işgalle birlikte yok olur. Vahabzade "Biz Neleri Yitirdik" şiirinde Karabağ'da kaybolan değerleri kendisine has bir üslupla ele alır:

*Karabağı yitirdik.  
Biz o cennet torpağı cehenneme benzeyen  
Çadırlara getirdik.  
Kara hara, ağ hara?*

<sup>19</sup> Vahabzade, Bahtiyar (2008), *Eserleri*, Cilt VI, Bakı, s. 315.

“Karabağlı” demeyek, gelin “çadırlı” deyek  
Orda yaşayanlara.

Karabağ’ın yolunda sinemizi germedik  
Biz yalnız yaylakları, dağları yitirmedik  
O yurddan kelbimize esen ruhu yitirdik  
Ruhumuzu yitirib cismimizi getirdik.  
Çadırlarda göz açan  
Yol ötene el açan  
Meşekkete dayanan  
Her gün kınında yanan  
Körpelerin azmini, boyunu yitirmişik.  
Karabağ’dan süzülen o menevi arkların  
Suyunu yitirmişik.  
Ahi, bizi biz eden nağme bulaklarının  
Şırlıtısı kesildi.  
Burda boy atanlara indi nece deyek biz  
Bu da hemin<sup>20</sup> nesildi?<sup>21</sup>

#### f- Hasretimizle Yaşıt Oğlan

Karabağ işgal edilince binlerce mülteci kışın soğuşunda yurdundan yuvasından zorla çıkarılır. Üzerlerine aldıklarına elbiselerle yollara dökülen mülteciler, yurtlarından çıkarıldıktan sonra Azerbaycan’ın farklı şehirlerinde talebe yurtlarına, vagonlara ve kendileri için kurulan “çadır kent”lere yerleşmek zorunda kalırlar. Birçok çocuk sözü edilen “çadır kent”lerde dünyaya gözlerini açar. İşgal sonrasında dünyaya gelen çocuklar, Karabağ’ı ve güzelliklerini yakınlarının anlattıklarından öğrenirler. Şair bir şiirinde çadırlarda yaşayan mültecileri anlatır:

Çadırda böyüyen on yaşlı körpe,  
Hemişe<sup>22</sup> gözleri o yaşlı körpe  
Muğan düzlerine çileyir bu gün  
Yetim “Karabağın şikestesini”ni.  
Muğam nalesine bürüyür bugün  
Doğma Şuşa’sının feryad sesini.

Hele görmemisen doğma yurdunu,  
Senin talihinden çaldılar onu.

<sup>20</sup> Hemin: Aynı

<sup>21</sup> Vahabzade, Bahtiyar (2008), *Eserleri*, Bakı, s. 333.

<sup>22</sup> Hemişe: Her zaman

*İsa bulağının zümzumesini,  
Daşaltı çayının şakrak sesini  
Eşidib, suyunu hele içmeden  
De, nece kaynattın boğazında sen?*

*Çadırda çektiğin zulmün, zilletin,  
O doğma yerlere sonsuz hasretin,  
Karabağ ruhundan ruh vermiş sene,  
Baba ocağını göstermiş sene.<sup>23</sup>*

## 2. Röportajlarında Karabağ

### a- Karabağ Sanatçılara İlham Verdi

Şair, 7 Nisan 1992 tarihinde *Halk Ordusu Gazetesi*'ne verdiği bir röportajda Karabağ'da yaşanan hadisesinin birçok şaire ve bestekâra ilham kaynağı olduğunu dile getirir. Cavanşir Guliyev, cepheye gittikten sonra bir marş besteler. Bunun üzerine şairin dostu E. Sabitoğlu kendisine telefon eder, "Halkı ve askerleri coşturacak eserler kaleme alalım." der. Şair o gece uyumaz ve vatanla ilgili bir şiir yazar. Sözü edilen şiirde duygularını şu satırlarla dile getirir:

*Çağırır indi bütün milleti imdada vatan,  
Değişilmez, ey oğul, cennete dünyada vatan.  
Bize meydan okuyan bilmelidir bir defalık,  
Ne satılmaz ne verilmez bineden vatan yâda vatan.  
Sine altında gerek kalp gibi her an dövüne,  
Yana yıldız gibi her sözde, her imzada vatan.  
Vatan aşkından yücelsin bütün isteklerimiz,  
Yaşasın arzuda, maksatta, temennada vatan.  
Ulular uymadı var-devlete, yalnız dediler:  
En büyük bahşişimiz bizden her evlada vatan.<sup>24</sup>*

Aynı röportajda o, Azerbaycan halkının Ermenilerin yaptıkları karşısında almış oldukları tavrı takdirle karşılar. Savaş sırasında evine gelen Azerbaycanlı bir baba, Ermenilerin on beş yaşındaki kızını zor kullanarak evinden alıp götürdüklerini görür. Bunun üzerine silahı eline alan baba, kızını Ermenilerin eline düşmemesi için öldürür. Bu olaydan çok etkilenen şair, duygularını şu sözlerle dile getirir: "Bunu ancak benim milletim yapabilir. Yavrusundan vazgeçer; ama namusundan vazgeçmez. Bu hadise, büyük bir destanın, romanın konusu olabilir. Bu fedakârlık Ermenilerde yoktur, bunu Ermeniler yapamaz." der.<sup>25</sup>

<sup>23</sup> Vahabzade, Bahtiyar (2008), *Eserleri*, Cilt VII, Bakı, s. 205.

<sup>24</sup> Vahabzade, Bahtiyar (1995), *Yanan da Men Yaman da Men*, Bakı, s. 223.

<sup>25</sup> Vahabzade, Bahtiyar, *Yanan da Men Yaman da Men*, s. 224.



## b- Türk'ün Türk'e Adavete Hakkı Yok

Karabağ savaşının devam ettiği dönemde şair, halkın tartışmaları bırakıp tek vücut olması gerektiğini söyler. O, bir röportajında düşüncelerini şu sözlerle dile getirir: “Şimdi savaş hâlindeyiz. Bütün milletin tek yumruk olması gerekir. Böyle durumlarda farklı partilerin birbirine dış bilemesini doğru bulmuyorum. Son üç, dört aydır bütün konuşmalarında ve yazılarında bunu söylüyorum. Bütün milletlerin tarihinden de belli olduğu gibi, savaşan halkın parça parça olması, fertlerin birbirini düşman görmesi doğru değildir.” 1993 yılında *Azat Azerbaycan Gazetesi*'ne verdiği röportajı şu dizelerle tamamlar:

*Ne çok imiş bu toprağa göz diken,  
Baka baka gözümüze mil çeken.  
Düşmanımız dostumuzdan çok iken,  
Türk'ün Türk'e adavete hakkı yok.  
Sesini yarmalıyız zulmetin,  
Bu maksada gittiğimiz yol çetin.  
Her gün neçe şehit veren milletin,  
Birbiriyle adavete hakkı yok.<sup>26</sup>*

## c- Kaçkımlar

Çadırlarda, öğrenci yurtlarında ve vagonlarda aileleriyle hayatlarını devam ettirmek zorunda kalan Karabağlı mülteciler, birçok Azerbaycan insanını derinden yaralar. 1990 yılında *Azatlık Gazetesi*'ne verdiği bir röportaj şairin o dönemdeki halletiruhiyesini ortaya koymaktadır: “Kaçkın kelimesini dilime getiremiyorum, dilim yanıyor. Ben onların sıkıntılılarıyla az çok haberdarım. Kardeş ve bacılarımızın kendi yurt ve yuvalarından uzak düşmesi, birçoklarının acıklı durumu, evsiz eşiksiz kalmaları bizim hepimizin derdi olmalıdır. Kaçkımların birçoğu bana ev için başvuruyorlar ne yazık ki bu konuda benim elimden bir şey gelmiyor. Bana sadece yürek acısı kalıyor.”<sup>27</sup>

## 3. Makalelerinde Karabağ

### a- Karabağ Hadiseleri Başladığında Elim Kalem Tutmuyordu

Vahabzade, Karabağ'da, Ermenilerin taşkınlıklar yapmaya başlamasıyla birlikte rahatsızlık duymaya başlar. Sözü edilen dönemde şair duygu ve düşüncelerini ifade etmekte zorlanır. Bir makalesinde sözü edilen dönemdeki yaşadıklarını şu satırlarla dile getirir:

“Karabağ hadiseleri başlayalı elim kalem aldığımında bütün vücudum titremeye başlıyordu. Kalem içimdeki gazabı ve kını istediğim gibi yazıya dökemiyor. Hiddetim ve düşüncemin yoğunluğu istediğim gibi yazmama mani oluyor. Çünkü halkıma

<sup>26</sup> Vahabzade, Bahtiyar, *Yanan da Men Yaman da Men*, s. 265.

<sup>27</sup> *Azatlık Gazetesi*, 1 Kasım 1990.

yapılan zulüm o kadar büyük, o kadar dehşetli idi ki buna tahammül etmem mümkün değildi.”

“Zulüm ve haksızlığın bu derece olabileceğine hayatımda ihtimal veremezdim. Gözlerimle görsem de aklım bunu kabul etmekte güçlük çekiyor. Kalbimin ve aklımın kabul etmediği, üzerlerimize yağmur gibi yağın iftiralara hangi sözle cevap verebilirim?”<sup>28</sup>

### **b- Asılsız İddialar**

Aynı makalesinde Vahabzade, Ermenilerin Karabağ'a ve bugün buldukları topraklara sonradan geldiklerini dile getirmektedir. Bunu bilen Ermeniler, kendilerini haklı çıkarmak için yalan ve iftira yolunu seçtiklerini dile getirir. İftiralarını da Avrupa'da ve Amerika'da birçok insan desteklemektedir. Ermenilerin, “Denizden Denize” ve “Büyük Ermenistan” hayaline göre güya bizim yaşadığımız toprakların hepsi onlara aitmiş. Onların düşüncesine göre, “Hiçbir zaman olmamışsınız, bugün de olmamalıymışsınız.”

Vahabzade, Karabağ'da oynanan oyunları hakkıyla anlamak için geçmişteki olaylara bakmak gerektiğini dile getirir. Ermenilerin, Azerbaycan'dan toprak talebi çok eskiye dayanmaktadır. 1918'lerde Ermeniler Azerbaycan halkını kaldırmak için harekete geçerler. C. Cabbarlı'nın *Atan Kazaklardır* eserinde bu hadiselerin arka planı dile getirilmiştir. Kendilerini Bolşevik ve Sosyalist olarak gören Şaumyan, T. Emirov, S. Lalayev Taşnakların liderleri ile birleşerek, Bakü, Şamahı ve Nahcivan'da binlerce suçsuz, günahsız insanı vahşice öldürürler. Buna rağmen yavuz hırsız misali Türkiye'nin soykırım yaptığını iddia eder.<sup>29</sup>

### **c- Halka Yapılan Zulümler**

Ermenilerin 1918 yılında yaptıklarını *Azerbaycan Gazetesi*, 1918 yılında çıkan 14. sayısında şu ifadelerle dile getirir: “Azerbaycan halkını soymakla meşgul olan çete reisi T. Emirov, ‘Sosyalist’ ordunun komutanı olduktan sonra Bakü'de altı bine yakın suçsuz insanı öldürdü. Martınov'un içki masalarında dostu olan Lalayev ise Azerbaycan aydınlarını ortadan kaldırdı. Lalayev aydınları evlerinden çıkarıp sokaklarda kurşuna dizdi.”

Ermeni çeteleri bu şekilde suçsuz, günahsız insanları acımasızca kurşuna dizerken Ermeni aydınları da Türkler aleyhinde çalışmalar kaleme alır. Gerçekler maalesef Ermeni aydınları tarafından göz ardı edilir. Onlara göre yeryüzündeki bütün Türkler “medeniyetten uzak”, “vahşi”dir. Ermeniler ise dünyanın en masum, en çok azap çeken, aynı zamanda en medeni milletidir.<sup>30</sup>

### **d- Hatalarımız**

Şair, Birleşmiş Milletlerin ve Rusların yaptıklarına karşı çıkarken aynı zamanda bir eserinde özeleştiri de bulunur, yaptıklarını eleştirir: “Bizim bu süreçte yaptığımız

<sup>28</sup> Vahabzade, Bahtiyar (2008), *Eserleri, Şenbe Gecesine Geden Yol*, Bakı, s. 349.

<sup>29</sup> Vahabzade, Bahtiyar (1991), *Şenbe Gecesinden Geçen Yol*, Bakı, s. 170–173.

<sup>30</sup> Vahabzade, Bahtiyar (2008), *Eserleri*, Bakı, s. 354.

hatalardan birisi de Ermenilerin asılsız iddialarına cevap vermemiz gerekirken biz başkasından medet umduk, işin adaletle halledilmesini bekledik. Bizi müdafaa edecek dediğimiz makamlar da her defasında bizim aleyhimize oldular. Bu da bizim yumuşak olmamızdan ileri geliyor. Biz mazlumuz. Yetmiş sene önce bu durum bize bir şey kazandırmadığı gibi bugün de kazandırmayacaktır. Çünkü zalime sahip çıkmak, mazluma zulmetmektir.

Birleşmiş Milletler bugün zulmeden, başka bir ülkenin topraklarına saldıran ülkeye haksız olduğunu hatırlatmalı ve faaliyetlerini derhal durdurmalıdır. Diğer taraftan Moskova da Birleşmiş Milletler'e benzer bir tavırla Ermenilere "dur" diyeceğine bize "dur" diyor."<sup>31</sup>

### Sonuç

İşgalle birlikte Karabağ, Azerbaycan'da edebî eserlere de konu olur. Bu süreçte birçok aydın kalemini bu güzide yurt için kullanır. Bu eserlerin bir kısmında Karabağ'daki hatıralar ele alınırken bazılarında Karabağ'ın güzellikleri hasretle anlatılır, bazılarında da şehit düşün askere ağıt yazılır. Sözü edilen eserleri kaleme alanlardan birisi de Bahtiyar Vahabzade'dir. O, şiirlerinde, röportajlarında ve köşe yazılarında Karabağ'la ilgili duygu ve düşüncelerini dile getirir. Sözü edilen eserlerde gâh bir tarihçi gibi Karabağ'ın geçmişine temas eder, geçmişte yapılan hataları irdeler, yapılan hatalardan ders çıkarılması gerektiğini salık verir, gâh mültecilerin yaşadıkları "çadır kent"leri ziyaret eder, mültecilerin duygularına tercüman olur. Aynı zamanda Vahabzade'nin fikirlerinin satırlarda kalmadığı icraata döküldüğü kendisine başvuran mültecilere yardım etmesinden de görülmektedir. Birçok mültecinin elinden tutan şair, bu davranışıyla sözüyle fiilinin uygun düştüğünü göstermektedir.

<sup>31</sup> Vahabzade, Bahtiyar, *Şenbe Gecesinden Geçen Yol*, s. 170-173.